

Rola Konferencji Biskupów w działalności apostolskiej w świetle listów pasterskich

Robert Kantor

WYDZIAŁ TEOLOGICZNY SEKCJA W TARNOWIE
UNIwersYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II
W KRAKOWIE

ABSTRACT

The role of the Conference of Bishops in apostolic activities according to pastoral letters

In the canon law studies, the Conferences of Bishops are mentioned among the sources of the canon law. Bishops have been and are substantially aware of their role in the diocese. The Conference of Bishops is a new, post-conciliar authority in the structure of the universal Church. Pastoral letters are one of the forms of apostolic activity of the Conference of Bishops. The primary source of these letters is the Revelation contained in the Bible and Tradition, as well as natural law. Proclaiming the Gospel is the primary task of bishops. They are the first preachers in their dioceses. They perform *munus docendi* individually in connection with the pope or collectively, e.g. during the Conference of Bishops. By jointly announcing the Catholic truth concerning the faith and morals, bishops gathered at the Conference preach to the People about God more effectively.

The purpose of this study is to signal the significant role of this authority in the apostolic actions through bishops' activity regarding preaching via pastoral letters. The Conferences of Bishops fulfil their tasks using various forms and methods of apostolate corresponding to the current situation of local particular Churches. Thus, the scope of analysis is not the

competences of the Conference of Bishops regarding *munus docendi* from a legal perspective but those competences relating to pastoral preaching. Therefore, the role of a bishop in a diocese as the inspirer and person responsible for apostolic activity will be discussed first, followed by a description of the institution of the Conference of Bishops as a collective body responsible for the effective and authentic announcing the faith and morals. The conclusion will be an attempt to define the essence of pastoral letters.

KEY WORDS: apostolate, evangelisation, the Conference of Bishops, pastoral letters

SŁOWA KLUCZOWE: apostołat, ewangelizacja, Konferencja Biskupów, listy pasterskie

W kanonistyce wśród źródeł istnienia prawa kanonicznego wymienia się konferencje biskupów. Biskupi zasadniczo mieli i mają świadomość znaczenia swej funkcji w diecezji. W liście pasterskim z 1893 roku biskupi prowincji lwowskiej pisali:

Zjednoczeni ze Stolicą św. Piotra tworzą biskupi ono ciało pasterskie, którego wyroki w oczach wiary i obyczajów są nieomyłne, bo do nich to powiedział Pan Jezus: „Idąc, nauczajcie... oto ja jestem z wami aż do końca świata”. Każdy więc biskup ma prawo i obowiązek nauczania w swej diecezji. Krótko mówiąc, wykonuje swój naczelny zarząd diecezji dla dobra religii i zbawienia wiernych w myśl zasad wiary i prawideł ciała pasterskiego, którego jest członkiem¹.

Z kolei ponad sto lat temu biskup tarnowski Leon Wałęga pisał:

Biskup ustanowiony od Boga na to, by był nauczycielem w rzeczach wiary, ma prawo i obowiązek nie tylko opowiadać słowo Boże i wskazywać środki zbawienne, ale także ma czuwać nad czystością wiary w diecezji i przestrzegać swoje owieczki przed pokarmem szkodliwym i niezdrowym dla ich duszy. [...] Nie dbam

¹ *List Episkopatu Galicji z grudnia 1893 roku*, „Currenda Diecezji Tarnowskiej” 1893, nr 20, s. 2 [dodatek].

² L. Wałęga, *List pasterski w sprawie ludowej z 24 listopada 1903 roku*, „Currenda Diecezji Tarnowskiej” 1903, nr 17, s. 110.

o to, czy się to komu podoba czy nie; schlebiać nikomu nie potrzebuję, o mandat poselski się nie ubiegam, a mój mandat biskupi otrzymałem od Boga i przed Nim, a nie przed ludźmi mam zdawać swoje sprawozdanie poselskie².

Przytoczone wypowiedzi świadczą niewątpliwie o tym, że biskupi posiadali jasno określone pojęcie o wypełnianej przez siebie misji.

Konferencja Biskupów jest nowym, posoborowym, organem władzy w strukturze Kościoła powszechnego. Niniejsze opracowanie ma na celu zasygnalizowanie doniosłej roli tego organu w działalności apostolskiej polegającej na aktywności biskupów w sferze przepowiadania poprzez listy pasterskie. Konferencje Biskupów realizują swoje zadania dzięki różnym formom i sposobom apostolstwa odpowiadającym aktualnej sytuacji Kościołów partykularnych. Zatem przedmiotem analiz nie będą tutaj kompetencje Konferencji Biskupów w zakresie *munus docendi*, ujmowane prawnie, ale te, które dotyczą pouczeń o charakterze pastoralnym. Stąd najpierw zostanie podjęte zagadnienie roli biskupa w diecezji jako inspiratora i głównego odpowiedzialnego za działalność apostolską, następnie zostanie nasświetlona instytucja Konferencji Biskupów jako organu kolegialnego, który jest odpowiedzialny za skuteczny i autentyczny przekaz wiary i obyczajowości. Wreszcie, jako podsumowanie, pojawi się próba zdefiniowania istoty listów pasterskich.

1. Biskup jako główny inspirator i osoba odpowiedzialna za działalność apostolską w diecezji

Urząd sprawowany przez biskupa jest funkcją służebną i dotyczy to posługiwania na każdym szczeblu sakramentalnego kapłaństwa. Potwierdzenie tego stanowią następujące słowa adhortacji apostolskiej *Pastores gregis*:

Urząd pasterski otrzymany podczas święceń, który stawia biskupa wobec innych wiernych, wyraża się w „byciu dla” innych wiernych, co nie stoi w sprzeczności z jego „byciem z” nimi. Odnosi się to zarówno do jego osobistego uświęcenia, do którego musi dążyć i które powinien urzeczywistniać w sprawowaniu swojej posługi, jak również do stylu sprawowania samej posługi wraz ze wszystkimi funkcjami, w jakich się wyraża³.

3 *Pastores gregis*, 8.

4 *Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 1983 [dalej: KPK], kan. 375 § 1–2. Por. *Lumen gentium*, 20; *Christus Dominus*, 2.

Adhortacja, w ślad za wieloma dokumentami Kościoła w tej materii, mówi szeroko o potrójnym urzędzie biskupa: nauczyciela wiary, szafarza łaski i kierującego Kościołem lokalnym. Te trzy funkcje, i związana z nimi władza, znajdują swój fundament w urzędzie pasterskim, otrzymywanym podczas święceń biskupich. Pasterski styl posługi biskupiej, ludzka wyrozumiałość dla błędów powierzonej mu wspólnoty nie mogą jednak redukować postawy biskupa jedynie do funkcji moderatora. Troska o przyznaną mu diecezję wymaga także jasnych interwencji biskupa, jako odpowiedzialnego za powierzoną mu wspólnotę, w sytuacjach wymagających określenia przez niego konkretnych potrzeb dla wspólnego dobra tej społeczności. Chodzi zatem nie o wartości niezmiennie, ale o prawa i sposób postępowania konieczne, albo bardzo stosowne, w określonych sytuacjach.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku stwierdza:

Biskupi, którzy z Bożego postanowienia są następcami Apostołów, przez Ducha Świętego, który został im dany, są ustanawiani w Kościele pasterzami, ażeby byli nauczycielami, kapłanami świętego kultu i sprawującymi posługę rządzenia. Przez samą konsekrację biskupią otrzymują biskupi wraz z zadaniem uświęcania także zadanie nauczania i rządzenia, które z natury swojej mogą być wykonywane tylko w hierarchicznej wspólnocie z Głową Kolegium i jego członkami⁴.

5 Por. *Lumen gentium*, 27.

6 „Wypełniając swoją pasterską posługę, biskup diecezjalny winien się troszczyć o wszystkich wiernych powierzonych jego pieczy, bez względu na ich wiek, pozycję czy narodowość, zarówno o stałych mieszkańców, jak i o tych, którzy czasowo przebywają na jego terytorium, okazując apostolską troskę także wobec tych, którzy z racji warunków swego życia nie mogą wystarczająco korzystać ze zwyczajnej formy pasterzowania, oraz wobec niepraktykujących. Jeśli ma w swojej diecezji wiernych odmiennego obrządku, niech stara się zaradzić ich duchowym potrzebom przez posługę kapłanów lub tworzenie parafii obrządkowych czy przez wikariusza biskupiego. Do braci nie będących w pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim niech się odnosi życzliwie i z miłością, popierając także ekumenizm, zgodny z myślą Kościoła. Powinien uważać za powierzonych sobie w Panu nie ochrzczonych, ażeby i im zajaśniała miłość Chrystusa, której świadkiem biskup winien być względem wszystkich”. KPK, kan. 383 § 1–4.

7 Por. dyrektorium *Apostolorum successores*, 63.

W numerze 27 konstytucji soborowej *Lumen gentium* podkreślono, że biskupi kierują powierzonymi sobie Kościołami jako zastępcy i legaci Chrystusa, nie tylko wspomagając je radami, zachętami i przykładami, lecz także mocą swego autorytetu i świętej władzy. Na mocy tejże władzy biskupi mają święte prawo i obowiązek wobec Pana stanowienia praw dla swych poddanych, sprawowania sądów i kierowania wszystkim, co należy do dziedziny kultu i apostołatu⁵.

Wśród kodeksowych obowiązków biskupa jest ten, który zobowiązuje go do objęcia opieką duszpasterską wszystkich przebywających na jego terytorium. Zatem przedmiotem zwyczajnej troski pastoralnej biskupa diecezjalnego są wszyscy wierni świeccy, bez względu na wiek, pozycję czy narodowość⁶. W dyrektorium *Apostolorum successores* o pasterskiej posłudze biskupów czytamy, iż biskup powinien mieć świadomość tego, że jest fundamentem i widzialną zasadą jedności w swojej diecezji. Dlatego jego zadaniami są ożywanie i obrona komunii eklezjalnej wśród swojego prezbiterium. Powinien on także włączać wiernych świeckich w jedność Kościoła partykularnego⁷.

Biskup diecezjalny ma obowiązek dawania przykładu świętości przez miłość, prostotę życia. Powinien zabiegać o to, by wierni powierzeni jego pieczy dzięki sprawowaniu sakramentów wzrastali w łasce. Powinien też czuwać, by w swojej diecezji koordynować wszystkie dzieła apostołstwa związane z niesieniem ludziom orędzia Chrystusowego. Obowiązkiem biskupa diecezjalnego nie jest tylko głoszenie osobiście Ewangelii i przewodniczenie wszelkiej posłudze słowa, jaką się sprawuje w jego diecezji, lecz również czuwanie, aby wszyscy głosiciele słowa Bożego, duchowni i świeccy, mieli odpowiednią wiedzę teologiczną oraz odznaczali się roztropnością i miłością apostolską. Biskupi w powierzonym sobie Kościele są kierownikami, krzewicielami i stróżami całego życia liturgicznego, stąd muszą czuwać, aby obrzędy liturgiczne i kultowe były sprawowane zgodnie z obowiązującymi

przepisami prawa oraz zgodnie z Magisterium Kościoła⁸. W tej materii biskupi mogą kierować do swoich wiernych listy pasterskie pouczające o obowiązujących przepisach. Na innym miejscu w Kodeksie Jana Pawła II czytamy, iż biskup diecezjalny ma obowiązek przedstawiać wiernym i wyjaśniać prawdy wiary, w które należy wierzyć i które trzeba stosować w postępowaniu, sam często przepowiadając⁹. Ten obowiązek został mocno zaakcentowany w samej konstytucji soborowej *Lumen gentium*:

Wśród głównych obowiązków biskupich szczególne miejsce zajmuje głoszenie Ewangelii. Biskupi są zwiastunami wiary prowadzącymi nowych uczniów do Chrystusa i autentycznymi, czyli upoważnionymi przez Chrystusa nauczycielami, którzy powierzonemu sobie ludowi głoszą prawdy wiary, aby w nie wierzył i w życiu je stosował, i którzy w świetle Ducha Świętego treść wiary wyjaśniają, ze skarbca Objawienia dobywając rzeczy stare i nowe (por. Mt 13,52), przyczyniają się do jej owocowania i od powierzonej sobie trzody czujnie oddalają grożące jej błędy (por. 2 Tm 4,1–4)¹⁰.

Kontynuując, konstytucja *Lumen gentium* stwierdza, że chociaż poszczególni biskupi nie posiadają przywileju nieomyślności, to jednak głoszą oni nieomyślnie naukę Chrystusową, gdy nawet rozproszeni po świecie, ale z zachowaniem więzów łączności między sobą i papieżem, nauczając autentycznie o rzeczach wiary i obyczajów, jednomyślnie zgadzają się na jakieś zdanie, jako mające być definitywnie uznane¹¹.

Z kolei Sobór Watykański II w *Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele* podkreśla, że pierwszorzędnym obowiązkiem biskupów jest obwieszczenie ludziom Ewangelii Chrystusowej¹². W realizacji tego zadania pomagają im ich współpracownicy – prezbiterzy, którzy również „mają przede wszystkim obowiązek

⁸ Por. E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, Warszawa 1985 s. 88–89.

⁹ Por. KPK, kan. 386 § 1.

¹⁰ *Lumen gentium*, 25.

¹¹ Por. *ibidem*.

¹² Por. *Christus Dominus*, 12.

¹³ *Ibidem*, 4.

¹⁴ Por. KPK, kan. 756 § 2.

¹⁵ *Pastores gregis*, 43.

opowiadania wszystkim Ewangelii Bożej”¹³. Nowy zaś Kodeks prawa kanonicznego przypomina, że biskupi mają nie tylko osobiście głosić słowo Boże, ale być zarazem moderatorami całej działalności kaznodziejskiej w Kościele powierzonym ich pieczy¹⁴. Biskupi są więc pierwszymi kaznodziejami w swoich diecezjach, głosząc słowo Boże diecezjanom – kapłanom i świeckim oraz wyjaśniając prawdy wiary w listach pasterskich.

Biskup posiada realny wpływ na wiele dziedzin duszpasterskich, które może regulować swoimi zarządzeniami czy wskazaniemi. Ma zatem obiektywną władzę jurisdycyjną, z tytułu urzędu, który otrzymał. Wyraża się ona w aktach władzy, umożliwiających sprawowanie posługi otrzymanej w sakramencie. Jednak rządy biskupa oraz jego przepowiadanie pasterskie będą skuteczne duszpastersko:

jeśli opierać się będą na wiarygodności moralnej, związanej ze świętością jego życia. Ona to przygotowuje serca do przyjęcia głoszonej przez niego Ewangelii w jego Kościele, jak również wszystkich przepisów przez niego ustalonych dla dobra Ludu Bożego. Św. Ambroży przestrzegał z tego powodu: „W kapłanach nie szuka się nic świeckiego, nic pospolitego, nic wspólnego z dążeniami oraz przyzwyczajeniami i obyczajami grubiańskiego tłumu. Godność kapłańska wymaga dla siebie powagi powściągliwej wobec tłumu, surowego życia oraz szczególnego autorytetu”¹⁵.

2. Konferencja Biskupów w świetle obowiązującego ustawodawstwa

Głoszenie Ewangelii jest podstawowym zadaniem, które obejmuje całe posługiwanie biskupów. Jak zauważa Mariola Lewicka: „Biskupi działający w sposób kolegialny

również są odpowiedzialni za *munus docendi*. Jedną z form działalności kolegalnej jest Konferencja Biskupów. Instytucja ta w ostatnim czasie zyskała duże znaczenie i na różne sposoby przyczynia się do realizowania kolegalności afektywnej¹⁶.

Po raz pierwszy na konferencję biskupów zebrali się (oficjalnie) biskupi belgijscy w dniu 16 listopada 1830 roku. Zebranie to posłużyło jako zachęta dla innych episkopatów, szczególnie po ruchach wolnościowych, jakie przeszły przez Europę w 1848 roku¹⁷. W ślad za biskupami belgijskimi poszli biskupi niemieccy oraz austriaccy. Następnie swoje zebrania urządzili biskupi Irlandii, Węgier, Italii, Szwajcarii, Francji, Hiszpanii, Anglii, Holandii. W Polsce zebrania biskupów zaczęły odbywać się regularnie po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku. Szczególnie uroczyste miało miejsce w 1919 roku, jest ono uważane za pierwszą Konferencję Episkopatu Polski. W czasie rozbiorów spotkania odbywały się nie tylko w poszczególnych zaborach, ale też biskupi Polscy z różnych zaborów gromadzili się razem, kształtując przez to jedność narodu polskiego¹⁸.

W Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku nie ma żadnej wzmianki o konferencjach biskupów. Mimo to zebrania biskupów stają się normą, co więcej, powstają konferencje o charakterze ponadnarodowym. Fenomen konferencji biskupów stał się przedmiotem obrad Soboru Watykańskiego II. Dekret soborowy o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, *Christus Dominus*, postanawia:

W dzisiejszych szczególnie czasach biskupi częstokroć nie potrafią spełnić swych zadań odpowiednio i owocnie, jeżeli nie będą zacieśniać wciąż i zespalać swej zgodnej współpracy z innymi biskupami. A skoro Konferencje Biskupów utworzone już wśród wielu narodów wykazały się wspianiałymi dowodami wydajnego apostołatu, obecny święty Sobór uważa za wielce

¹⁶ M. Lewicka, *Kompetencje legislacyjne konferencji biskupów dotyczące munus docendi*, „Kościół i Prawo” 2012, nr 1 (14), s. 67.

¹⁷ Por. E. Szafronowski, *Konferencje biskupie: studium historyczno-kanoniczne*, Warszawa 1984, s. 23.

¹⁸ Por. *ibidem*, s. 23–37; J. Dyduch, *Kardynał Karol Wojtyła w służbie Konferencji Episkopatu Polski*, Kraków 2007, s. 8.

¹⁹ *Christus Dominus*, 37.

²⁰ „Biskupi tych krajów czy terytoriów, gdzie nie ma jeszcze Konferencji Biskupiej, niech się zatroszczą, zgodnie z dekretem *Christus Dominus*, o ustanowienie jej jak najszybciej oraz o sporządzenie dla niej statutów, które zatwierdzi Stolica Apostolska”. Paweł VI, *Motu proprio Ecclesiae Sanctae*, I, 41.

²¹ Jan Paweł II, *Motu proprio Apostolos suos*, 6.

wskazane, by wszędzie w świecie biskupi tego samego narodu lub kraju grupowali się w jeden zespół, zbierając się w określonych terminach, ażeby przez światłą wymianę roztropnych sądów i doświadczeń oraz skoordynowanie planów wytworzyć święte zespolenie sił dla wspólnego dobra Kościołów¹⁹.

Po Soborze Watykańskim II funkcjonujące w niektórych krajach Konferencje Biskupów stały się instytucjami prawa powszechnego, tam zaś, gdzie ich jeszcze nie było, miały zostać utworzone²⁰. W okresie tym były one organem szczególnie cenionym przez biskupów jako forum wymiany poglądów, wzajemnej konsultacji i współpracy służącej wspólnemu dobru Kościoła. Jak stwierdza Jan Paweł II w *Motu proprio Apostolos suos* z 21 maja 1998 roku:

ich przydatność wynika stąd, że przyczyniają się one wydatnie do zachowania jedności między biskupami, a tym samym jedności Kościoła, będąc bardzo skutecznym narzędziem umacniania kościelnej komunii. Jednakże ewolucja ich coraz bardziej rozległej działalności stworzyła pewne problemy natury teologicznej i duszpasterskiej, dotyczące zwłaszcza ich relacji z poszczególnymi biskupami diecezjalnymi²¹.

Jak zauważa polski papież, jedność episkopatu to jeden z konstytutywnych elementów jedności Kościoła. Dzięki Kolegium Biskupów w całym świecie widoczna jest i zachowana tradycja apostolska; zaś wspólny udział w jednej wierze, której depozyt został powierzony ich pieczy, uczestnictwo w tych samych sakramentach, których należytem i owocnym rozdawnictwem autorytatywnie kierują, wierność i posłuszeństwo okazywane im jako pasterzom Kościoła – to istotne składniki kościelnej komunii. „Komunia ta, właśnie dlatego, że przenika

cały Kościół, kształtuje też strukturę Kolegium Biskupów i jest organiczną rzeczywistością, która wymaga formy prawnej, a równocześnie ożywiona jest duchem miłości”²².

Konferencje Biskupów są konkretną formą realizacji ducha kolegialnego. Ich precyzyjny opis znajdujemy w Kodeksie prawa kanonicznego, dla którego źródłem są zalecenia Soboru Watykańskiego II. W kan. 447 czytamy:

Konferencja Episkopatu, będąca stałą instytucją, jest zebraniem biskupów jakiegoś kraju lub określonego terytorium, wypełniających wspólnie pewne zadania duszpasterskie dla wiernych jej terytorium, w celu pomnożenia dobra udzielanego ludziom przez Kościół, głównie przez odpowiednio przystosowane do bieżących okoliczności czasu i miejsca formy i sposoby apostołatu, z zachowaniem przepisów prawa²³.

Zasadniczym zadaniem Konferencji Biskupów jest służba Kościołowi, w szczególności zaś Kościołom partykularnym danego terytorium. Dokument *Motu proprio Apostolos suos* podkreśla, iż ważną rolą Konferencji Biskupów jest jej udział w wykonywaniu nauczycielskiego zadania Kościoła. W Kodeksie Jana Pawła II jest wyraźnie zaznaczone, że biskupi zgromadzeni na Konferencjach są autentycznymi nauczycielami wiary dla wierzących, mimo że nie przysługuje im atrybut nieomyłności:

Chociaż biskupi, pozostający we wspólnocie z głową Kolegium i członkami, czy to pojedynczy, czy też zebrani na Konferencjach Episkopatu [...] nie posiadają nieomyłności w nauczaniu, są jednak w odniesieniu do wiernych powierzonych ich trosce autentycznymi nauczycielami i mistrzami wiary. Temu autentycznemu przepowiadaniu swoich biskupów wierni obowiązani są okazać religijne posłuszeństwo²⁴.

²² *Ibidem*, 8.

²³ KPK, kan. 447.

²⁴ *Ibidem*, kan. 753.

25 *Motu proprio Apostolos suos*, 21.

26 „Podając nowe zagadnienia i dążąc do tego, aby orędzie Chrystusa oświecało ludzkie sumienia i wskazywało im rozwiązania nowych problemów, które są konsekwencją przemian społecznych, biskupi zrzeszeni w Konferencji Episkopatu spełniają wspólnie funkcję nauczycielską, w pełni świadomi, że ich wypowiedzi podlegają pewnym ograniczeniom, nie mają bowiem znamion nauczania powszechnego, choć są oficjalne, autentyczne i ogłaszane w komunii ze Stolicą Apostolską. Winni zatem starać się nie utrudniać posługi nauczycielskiej biskupów na innych obszarach, biorąc pod uwagę fakt, że środki społecznego przekazu mogą nadać wydarzeniom zachodzącym w danym regionie znacznie szerszy rozgłos, czasem wręcz o zasięgu światowym. Przy założeniu, że autentyczne nauczanie biskupów – a więc to, które głoszą mocą autorytetu Chrystusa – musi rodzić się zawsze w komunii z Głową Kolegium i z jego członkami, jeżeli deklaracje doktrynalne Konferencji Episkopatów zostały przyjęte jednomyślnie, to niewątpliwie mogą zostać opublikowane w imieniu tychże Konferencji, wierni zaś są zobowiązani przyjąć z religijnym posłuszeństwem ducha to autentyczne magisterium swoich biskupów. Jeśli jednak brak takiej jednomyślności, sama tylko większość biskupów danej Konferencji nie może ogłosić ewentualnej deklaracji jako jej autentycznego nauczania, które winni przyjąć wszyscy wierni danego obszaru, chyba że uzyskają potwierdzenie (*recognitio*) Stolicy Apostolskiej, która jednak nie udzieli jej, jeśli większość ta nie obejmuje przynajmniej dwóch trzecich członków Konferencji mających prawo głosu decydującego. Interwencja Stolicy Apostolskiej ma tu charakter analogiczny do tej, jaka jest wymagana przez prawo kanoniczne,

Zgodny głos Konferencji Biskupów, która w komunii z biskupem Rzymu ogłasza wspólnie katolicką prawdę w dziedzinie wiary lub obyczajów, może skuteczniej przemawiać do ludu i ułatwić wiernym przyjęcie ich nauczania z religijnym posłuszeństwem ducha.

Wykonując wiernie swą funkcję nauczycielską, biskupi służą słowu Bożemu, któremu jest podporządkowane ich nauczanie, pobożnie się w nie wsluchują, strzegą go święcie i wiernie je wykładają, tak aby wierni mogli je przyjąć jak najlepiej. A ponieważ nauka wiary jest wspólnym dobrem całego Kościoła i więzią jego komunii, biskupi zrzeszeni w Konferencji Episkopatu starają się przede wszystkim śledzić Magisterium Kościoła powszechnego i w odpowiedni sposób przekazywać je ludowi, który został im powierzony²⁵.

Ważną kwestią, która została wyraźnie podkreślona w *Motu proprio Apostolos suos*, jest to, iż biskupi zgromadzeni na Konferencji Biskupów muszą zdawać sobie sprawę z tego, że ich wypowiedzi podlegają pewnym ograniczeniom i ich nauczanie nie ma charakteru powszechnego. Nie powinni oni utrudniać posługi nauczycielskiej biskupów z innych obszarów, mając na uwadze, iż środki społecznego przekazu mogą nadać wydarzeniom zachodzącym w danym regionie znacznie szerszy rozgłos, czasem wręcz o zasięgu światowym²⁶.

3. List pasterski jako pouczenie w sprawach wiary i moralności

Termin „list pasterski” jest ważnym, ale nie jedynym określeniem używanym w odniesieniu do wypowiedzi biskupów. Oprócz niego są stosowane także inne: „orędzie”, „odezwa”, „okólnik”. Za Romanem Dzwonkowskim można przyjąć następujący opis listu pasterskiego: „jest to publiczna odezwa skierowana do wiernych danej

diecezji przez biskupa jako rządcę i przewodnika duchowego w okolicznościach ważnych natury ogólnej”²⁷. W definicji jest mowa o listach biskupa do własnych diecezjan, ale mogą być też pasterskie listy zbiorowe wydawane przez biskupów danej prowincji kościelnej lub całego kraju, albo też listy skierowane do pewnej grupy wiernych w diecezji.

Celem listu pasterskiego jest pouczenie w sprawach wiary lub moralności chrześcijańskiej oraz przypomnienie wynikających z nich obowiązków. Może to być także zachęta, przestroga czy nakaz. List taki zwykle jest odczytywany we wszystkich kościołach diecezji lub kraju w celu jak najszerszego rozpowszechnienia jego treści i zapoznania z nią wszystkich wiernych. Z tego też względu jest to forma nauczania biskupiego (Konferencji Biskupów) o najszerszym zasięgu i szczególnym znaczeniu.

Listy pasterskie biskupów należą do oficjalnego i autorytarnego nauczania Kościoła. Mimo że nauczanie zawarte w listach nie jest wyrazem nauki nieomylnej, to jednak ich walor zasługuje na uznanie i powinien mieć charakter religijny oraz opierać się na wierze w misję i autorytet Kościoła.

Listy pasterskie posiadają swój specyficzny język i styl o charakterze wykładowo-kaznodziejskim. Styl ten w pewnej mierze jest zindywidualizowany, co wynika przede wszystkim z osobowości jego autora. W jednym przypadku będzie on własny i oryginalny, w innym schematyczny i szablonowy, co wyraża się obfitym używaniem cytatów z dokumentów czy dzieł różnych autorów. Generalnie listy pasterskie odznaczają się tym, że brak w nich dokumentacji w sensie stosowania przypisów lub odniesień do źródeł, co utrudnia ich analizę²⁸.

Działalność pastoralna, czy pasterska, to jeden z podstawowych elementów posługi biskupów. Nauczanie jako przekaz Ewangelii jest nie tylko wyjściowym elementem całej działalności pastoralnej, ale jest ono elementem koniecznym. Listy pasterskie formują religijną świadomość, czyli chrześcijańskie „wiem”

aby Konferencja Episkopatu mogła wydawać dekrety ogólne. Potwierdzenie (*recognitio*) Stolicy Apostolskiej ma ponadto gwarantować, że w obliczu nowych zagadnień, jakie pojawiają się w rezultacie szybkich przemian społecznych i kulturowych obecnej epoki, wypowiedzi doktrynalne będą umacniać komunie i nie staną się przeszkodą, ale przygotowaniem dla ewentualnych przyszłych wypowiedzi Magisterium powszechnego”. *Motu proprio Apostolos suos*, 22.

27 R. Dzwonkowski, *Listy społeczne biskupów polskich 1891–1918*, Paris 1974, s. 19.

28 *Ibidem*, s. 22. W liście pasterskim autorowi zazwyczaj chodzi o ujęcie proste, jasne, a nie o naukową analizę danej kwestii. Kardynał Hlond wyraził to, stwierdzając: „Nie piszę rozprawy, bo nie od tego jest list pasterski”. Kard. A. Hlond, *Na straży sumienia narodu: wybór pism i przemówień*, cyt. za: R. Dzwonkowski, *op.cit.*, s. 22.

wiernych, przyczyniają się do rozbudzenia wiary, pomagają w kształtowaniu religijnej wiedzy oraz rozwiązują nurtujące wiernych problemy. Zatem forma nauczania przez listy pasterskie ma za zadanie udostępnianie wiernym Objawienia Bożego i torowanie im drogi do zjednoczenia z Chrystusem²⁹.

Tak zarysowana definicja i cele listów pasterskich wskazują, że powinny one wyróżniać się pewnymi cechami, takimi jak:

- autentyzm – autor (autorzy) listu pasterskiego powinien głosić Chrystusa, czyli to, co jest zapisane w księgach natchnionych i przekazywane w Tradycji; pastoralne nauczanie biskupów ma uobecniać Chrystusa, dawać Mu świadectwo, budzić wiarę, włączać nawróconych do Kościoła, prowadzić do pokuty i miłości;
- całościowość – chodzi o to, by przekaz listów pasterskich obejmował wszelkie zagadnienia dotyczące religijności, wymiaru moralnego i społecznego wiernych, bez pozostawiania luk czy obawy przed niewygodnymi tematami;
- aktualność i dostosowanie – listy pasterskie powinny odzwierciedlać konkretne uwarunkowania wiernych; biskupi winni być baczными obserwatorami życia religijnego, moralnego i społecznego, dlatego widząc krzywdy, niesprawiedliwość, wykorzystywanie – muszą reagować.

Podstawowym źródłem listów pasterskich jest Objawienie zawarte w Piśmie św. i Tradycji oraz prawo naturalne. Głoszenie Ewangelii to główne zadanie biskupów. Są oni pierwszymi kaznodziejami w swoich diecezjach. *Munus docendi* biskupi wykonują pojedynczo w łączności z papieżem bądź kolegialnie, np. w ramach Konferencji Biskupów. Biskupi zgromadzeni na Konferencji Biskupów ogłaszając wspólnie katolicką prawdę w dziedzinie wiary

lub obyczajów, skuteczniej przemawiają do powierzonego ich pieczy ludu Bożego.

Najlepiej cel i rolę listu pasterskiego określa Joseph Ratzinger, kiedy mówiąc o nauczaniu biskupów, stwierdza, że skutkiem tego nauczania winno być pokrzepienie zdeorientowanych owiec:

[...] urząd pasterza jest wyjaśniany za pomocą idei słuchania. Pasterzem w sensie Jezusa Chrystusa jest ktoś, kto przyprowadza ludzi do słuchania Chrystusa. W tle jest słyszalny prolog św. Jana, który Chrystusa nazywa Logosem; przypomina to nieco starochrześcijańskie wyobrażenie, które mówi, że pasterzem ludzi jest właśnie Logos, który nas, zdeorientowane owce, prowadzi na łąkę prawdy i w ten sposób daje nam wodę życia. Zgodnie z tym bycie pasterzem oznacza oddanie głosu Logosowi, odkupieńczemu Słowu³⁰.

Listy pasterskie Konferencji Biskupów niewątpliwie stanowią cenne źródło historii chrześcijaństwa. O ile listy Konferencji Episkopatu Polski z lat 1945–2000 zostały opracowane, o tyle na opracowanie wcześniejszych czy zebranie – zwłaszcza z okresu międzywojennego oraz z okresu rozbiorów – ciągle czekamy z nadzieją, że zostaną wydane i będziemy mogli korzystać z tego bogatego źródła wiedzy o moralności, obyczajowości i problemach tamtych czasów.

³⁰ J. Ratzinger, *O władzy nauczania biskupów* [w:] *Opera omnia*, t. 12, *Głosiciele słowa i służby waszej radości*, K. Góźdź, M. Górecka (red.), Lublin 2012, s. 302.

BIBLIOGRAFIA

- Dyduch J., *Kardynał Karol Wojtyła w służbie Konferencji Episkopatu Polski*, Kraków 2007.
- Dzwonkowski R., *Listy społeczne biskupów polskich 1891–1918*, Paris 1974.
- Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 2, *Adhortacje*, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4, *Konstytucje apostolskie, listy motu proprio i bulle, orędzia na światowe dni*, Kraków 2007.
- Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 1983.
- Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum successores”* (22 IV 2004), Kielce 2005.
- Lewicka M., *Kompetencje legislacyjne konferencji biskupów dotyczące munus docendi*, „Kościół i Prawo” 2012, nr 1 (14).
- List Episkopatu Galicji z grudnia 1893 roku*, „Currrenda Diecezji Tarnowskiej” 1893, nr 20 [dodatek].
- Ratzinger J., *O władzy nauczania biskupów* [w:] *Opera omnia*, t. 12, *Głosiciele słowa i służby waszej radości*, K. Gózdź, M. Górecka (red.), Lublin 2012, s. 302–307.
- Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1968.
- Sztafrowski E., *Konferencje biskupie: studium historyczno-kanoniczne*, Warszawa 1984.
- Sztafrowski E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, Warszawa 1985.
- Wałęga L., *List pasterski w sprawie ludowej z 24 listopada 1903 roku*, „Currrenda Diecezji Tarnowskiej” 1903, nr 17, s. 108–112.
-